

СТОРІНКАМИ МОНОГРАФІЇ

PAGES OF THE MONOGRAPH

А. С. Бойко-Гагарін (A. Boiko-Haharin),
 доктор історичних наук,
 доцент кафедри мистецтвознавчої експертизи,
 Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв,
 старший зберігач фондів відділу «Музей грошей»,
 Управління зв'язків з громадськістю та фінансової обізнаності,
 Департамент комунікацій, Національний банк України
 вул. Лаврська, 9, корп. 15, м. Київ, 01015, Україна
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4610-3665>
 email: boiko.gagarin@gmail.com
 тел.: +38(066)043-54-10

ФАЛЬШИВОМОНЕТНИЦТВО В ЦЕНТРАЛЬНІЙ І СХІДНІЙ ЄВРОПІ В ДОБУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА РАННЬОГО НОВОГО ЧАСУ

COUNTERFEITING IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE IN THE MIDDLE AGES AND EARLY MODERN TIMES

(Київ : Українська академія геральдики, товарного знаку та логотипу, 2017. 560 с.)

Продовження. Початок
 № 2(38), 1(39), 2(40), 1(41), 2(42)

Розділ 6. Угорщина Chapter 6. Hungary

Фальсифікати денаріїв короля Саламона Арпада (1063–1074) чи не найперші відомі науці підробки угорських монет. На околицях м. Нітра (словац. Nitra, Нітранський край, Словаччина) під час розкопок у похованні знайшли сім денаріїв короля Саламона Арпада, один з яких виявився мідним фальсифікатом [56, с. 44].

На території Угорщини також відомі датовані рубежем XI–XII ст. підробки анонімних денаріїв (рис. 327) вагою – 0,253 г, розміром – 11,5×12,3 мм. За результатами аналізу складу сплаву металу [173], екземпляр виготовлено способом покриття мідної заготовки оловом.

У XIII – на початку XIV ст. на території Угорщини та Словаччини австрійські пфеніги набули великої популярності, що й зумовило появу фальсифікатів. Разом з оригінальними срібними пфенігами неподалік с. Болдог (район Сенець, Братиславський край, Словаччина) знайдено й підробки пфенігів Відня, оригінальні прототиби яких карбувалися понад століття – у 1251–1358 рр. Покриті срібним шаром мідні заготовки, що наслідують віденські пфеніги, певно, виготовляли в Угорщині

Рис. 327
 Фальшивий анонімний денарій XI–XII ст. Угорщина.
 Діаметр: 11,5×12,3 мм; вага: 0,253 г

в період із 1273 по 1330 рр. [174].

Знахідки ранніх угорських монет відомі в Україні, але їх підробок наразі не оприлюднено. А втім, убачається, у скарбах можливе виявлення фальсифікатів монет угорських королів Бели III (1172–1196) і Бели IV (1235–1270), а також короля Угорщини та Хорватії Карла Роберта Анжуйського (1310–1342), монети яких на українських землях потрапляли до грошового обігу.

Незначна ймовірність виявлення підробок ранніх угорських монет пояснюється тим, що

пильну увагу фальшивомонетників привертають монети, повсюдні на ринку, і це мінімізує можливість появи підробок серед нечисленних ранніх емісій. Більш поширені німецькі денарії стали прототипами для фальсифікаторів. Напевно, виявлення підробок ранніх угорських, чеських і польських монет майже нереальне.

Помітний слід в історії грошового обігу західних регіонів сучасної України залишили денарії Лайоша I Великого (1342–1382) і королеви Марії (1382–1387), знахідки фальшивих монет за прототипом емісій яких описано далі.

Фальшивий денарій Лайоша I Великого (рис. 328) випадково виявили місцеві жителі Закарпатської області. Його поверхня, встановлено методом рентгенофлуоресцентного аналізу, покрита товстим шаром олова (14,1 %), що свідчить про нанесення фальсифікаторами покриття для надання монеті кольору дорогоцінного металу.

Рис. 328
Фальшивий угорський денарій
Лайоша I Великого (1342–1382).
Діаметр: 16 мм; вага: 0,67 г.
[...] NETA [...] VICI
+REGIS VNGARIE
Приватна колекція (Вишгород)

Цікавим артефактом є виявлений на Кримському півострові фальшивий угорський денарій (рис. 329), який наслідує денарії королеви Марії [175, № 566–567]. Фальсифікат вагою 0,51 г виготовлено методом лудіння мідної заготовки. Денарії королеви Марії доволі рідкісні в монетних знахідках українських земель, тому факт використання цього методу виготовлення підробки є вельми цікавим. Місце знахідки може доводити те, що підроблений денарій потрапив туди торговельним шляхом із Трансильванії чи Молдови, з якими кримські землі мали щільні торговельні відносини на початку XV ст. Очевидно, фальсифікат і виготовили в молдавських землях, близьких до Угорщини, де обіг угорської монети був надзвичайно поширений, і навіть рідкісний тип денарія для фальшивомонетників міг стати зразком для його відтворення.

Особливий розмах підробок угорських монет можна спостерігати в Трансильванії. Це має логічне пояснення – угорська монета становить основу

грошового обігу цієї області в XIV–XVI ст. і незрідка є прототипом для підроблення.

Рис. 329
Фальшивий угорський денарій
королеви Марії (1382–1387).
[...] М [...]
[...]
Приватна колекція (Київ)

До кінця XIV ст. угорські монети трапляються в знахідках українських земель, поступаючись польським, литовським і богемським. Вагомий вплив на грошовий ринок мали монети короля Угорщини Сигізмунда Люксембурга (1387–1437); з'являються нові типи монет: парвуси, квартинги та денарії. У стародавньому монетному депозиті, знайденому поблизу м. Турда (рум. Turda, муніципалітет Клуж, Румунія), серед 41 монети Сигізмунда Люксембурга виявлено 14 фальсифікатів. Публікатор комплексу Анна-Марія Вельтер зауважує, що часто дрібні номінали, карбовані від імені угорського короля Сигізмунда Люксембурга, а саме оболи, квартинги, парвуси, ставали прототипами для виготовлення в Трансильванії фальшивих монет [176, с. 36].

Найдрібнішою срібною монетою Сигізмунда Люксембурга був парвус. У грошовому обігу українських історичних регіонів знахідки парвусів переважають у Закарпатті, де також місцеві краєзнавці виявили кустарну підробку монети цього типу (рис. 330).

Рис. 330
Фальшивий угорський парвус
Сигізмунда Люксембурга (1387–1437).
Діаметр: 7 мм; вага: 0,3 г.
Місце знахідки: Закарпатська обл.,
Береговецький р-н, м. Берегове.
Приватна колекція (Вишгород)

Під час розкопок у ранньосередньовічній фортеці даків Піатра Крайвії (рум. Piatra Craivii, провінція Альба, Трансильванія, Румунія) у 1968 р. знайдено монетний штемпель, призначений для карбування квартингів [177, с. 151] (рис. 331).

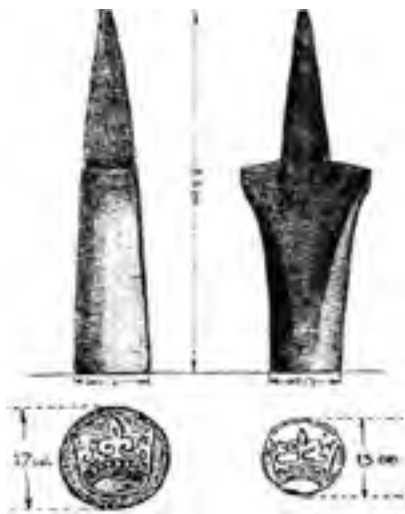

Рис. 331

Штемпель для виробництва фальшивих угорських квартингів Сигізмунда Люксембурга (1387–1437)

Штемпель виготовлено із заліза, має циліндричну трапецієподібну форму, його довжина 8,8 см, ширина трапеції 3,2/1,1 см, діаметр робочої поверхні 1,7 см. На робочій поверхні є дзеркальне зображення реверсу квартинга Сигізмунда Люксембурга [175, № 586] у вигляді корони. На думку румунського дослідника Теодора Мунтеана, цей штемпель є інструментом фальшивомонетників [178]. Під час правління короля Сигізмунда Люксембурга в районі м. Себеш (рум. Sebeș, повіт Альба, Трансильванія) фальсифікування угорської монети набуло широких масштабів. Про це свідчить опублікований автором скарб монет, знайдений у цьому районі. У його складі одночасно були оригінальні та фальшиві квартинги короля Сигізмунда Люксембурга.

Знахідки оригінальних і фальшивих квартингів, а також монетного штемпеля дають підстави стверджувати наявність на рубежі XIV–XV ст. майстерні фальшивомонетників у замку Піатра Крайвії.

Ще одна майстерня з підроблення монет Сигізмунда Люксембурга тривалий час функціонувала у фортеці в с. Літа (рум. Lita, повіт Клуж-Напока, Румунія), орієнтовно з початку XV – до середини XVI ст. Про це свідчать знахідки археологічних експедицій, що їх здійснили археологи Національного музею історії Трансильванії (м. Клуж-Напока, Румунія) [179].

Король Сигізмунд Люксембург також розпочав карбування денаріїв. Монети з його ім'ям ви-

різняються високою пробою (майже 80 % срібла) і сталістю типу. Тип угорського денарія із зображенням подвійного хреста, стрімко поширився на грошовому ринку, здобув популярність і на українських землях.

Науці відомі підробки денаріїв Сигізмунда Люксембурга. Зважаючи на склад сплаву металу поверхні фальшивого денарія (рис. 332), можна зробити висновок про застосування технології лудіння [180]. На фото зі збільшенням у розрізі отвору монети можна побачити шари, що визначають основу підробки та покриття (рис. 333).

Рис. 332

Фальшивий угорський денарій Сигізмунда Люксембурга (1387–1437) карбування 1390–1427 рр.

Діаметр: 12,61 мм; вага: 0,43 г.

[...] IGLO ICVM

[...] LVSI9

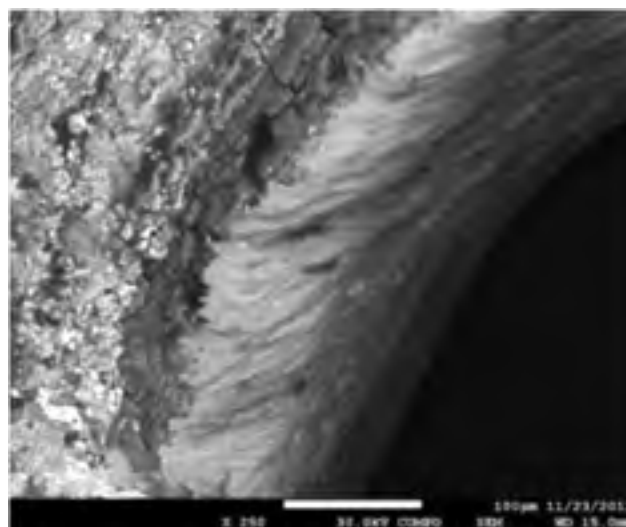

Рис. 333

Спектр складу поверхні фальшивого угорського денарія Сигізмунда Люксембурга (1387–1437)

Угорські денарії стали активними учасниками грошового обігу на Буковині в XIV–XV ст. На місцевому грошовому ринку їх називали «бані» [181, с. 110].

Варто зазначити, що сьогодні, і це дещо дивно, нам не відомо про знахідки фальшивих золотих флоринів королеви Марії (1382–1387), королів Сигізмунда Люксембурга (1387–1437) і Владислава I (1440–1444). Серед вивчених підробок угорських монет Владислава I нам удалося виявити

лише денарій, знайдений у Хмельницькій області (рис. 334). Фальшиві золоті дукати за прототипом угорських стають відомі лише в середині XVI ст.

Рис. 334

Фальшивий угорський денарій Владислава I (1440–1444).

Діаметр: 18 мм; вага: 0,75 г.

+REGIS VNGARIA ET [...] TE

[...] TA WLADISLAI DEI [...]

Місце знахідки: Хмельницька обл.

Приватна колекція (Вишгород)

Кількість підробок угорських денаріїв значно збільшилася, через що угорський король Владислав II (1490–1516) 29 червня 1505 р. намагався накласти заборону на їх обіг на грошовому ринку. Але купці з Кронштадта (сучас. рум. м. Брашов (Braşov), Трансильванія), які не хотіли втрачати умов для вигідної торгівлі з Молдовою та Мунтенією, виступили проти [107, с. 201].

У великих скарбах, заритих у Молдові в 1500–1580 рр., дослідники виявили 46,6 % угорських денаріїв, кількість яких у скарбах зменшується до 9,3 % у наступному періоді – у 1581–1600 рр. Наймасовіші в знахідках угорських монет денарії угорських королів Матяша I Корвіна (Гуньяді) (1458–1490) та Владислава II Ягеллончика (1490–1516) [107, с. 171].

Угорський нумізмат Каплар Ласло, вивчаючи кустарні підробки угорських монет, описав оболі Матяша I Корвіна (Гуньяді), рівень художнього виконання яких спрощений і має відхилення від оригіналів [182].

Денарії, поширені в грошовому обігу від часів правління Владислава II, характеризуються сталістю ваги та стилю. На аверсі цих монет розміщено зображення угорського герба, на реверсі – Діви Марії з немовлям, а також стандартне формулювання і скорочення легенд. Протягом наступних 100 років основним прототипом підроблення угорських монет були денарії описаного типу (рис. 335–339).

Монети королівства Угорщина в XVI ст. посіли домінуючі позиції на грошовому ринку Буковини, Бессарабії, Закарпаття та Галичини. У скарбових комплексах угорські денарії трапляються також і на території Волині, Поділля, Полісся та Подніпров'я. В Угорщині з 1531 по 1548 рр. на головному монетному дворі королівства Кремниці

(словац. Kremnica, Словаччина) щороку карбували понад 15 млн, а в наступні десятиліття обсяги виробництва зросли до 16,8 млн денаріїв [107, с. 170]. Це сприяло швидкому поширенню угорської срібної монети територією Східної Європи. Як зазначалося раніше, популярна на ринку монета одразу ставала прототипом виготовлення фальсифікатів.

Рис. 335

Фальшивий угорський денарій Фердинанда I Габсбурга (1526–1564).

Діаметр: 16 мм; вага: 0,54 г.

EPDINAO ADI [...] AIID:A-R-

PATRODA***NGARII / K-B

Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 336

Фальшивий угорський денарій.

Діаметр: 14 мм; вага: 0,52 г.

IVITNPD [...]

PATRODA * VNG [...] / [...] B

Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 337

Фальшивий угорський денарій 1545 р. Фердинанда I Габсбурга (1526–1564).

Діаметр: 15 мм; вага: 0,49 г.

FER [...] AND*D [...] VNG 1545

PATRONA VNGARI [...] / K-B

Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 338

Фальшивий угорський денарій 1550 р.
Фердинанда I Габсбурга (1526–1564), дзеркальна легенда.
Діаметр: 15 мм; вага: 0,47 г.
NGI 0551 III [...] IDGR
[...] RONA * * * VNGARI [...] / K-B
Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 340

Фальшивий угорський денарій 1555 р.
Фердинанда I Габсбурга (1526–1564).
Діаметр: 14x15 мм; вага: 0,48 г.
FERDINAND D [...] 1555
PAT [...] NA ANGARIE / B-P
Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 339

Фальшивий угорський денарій 1554 р.
Фердинанда I Габсбурга (1526–1564).
Діаметр: 15 мм; вага: 0,47 г.
FERDINAND D G VAG 1554
PATRONA VNGARIE / I-B
Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 341

Фальшивий угорський денарій 1555 р.
Фердинанда I Габсбурга (1526–1564).
Діаметр: 14x15 мм; вага: 0,48 г.
[...] NDREAON [...] 555
[...] ANO PDR ADAOVN / K-B
Приватна колекція (Київ)

Розгляньмо два вивчені нами фальсифікати денаріїв із позначкою «1555» (рис. 340–341). Варто зауважити, що ці екземпляри вирізняються високим технологічним і мистецьким рівнем виготовлення. Візуальним аналізом встановлено лише деякі відхилення у виконанні окремих елементів рисунка поля монет. Обидві підробки також виготовлені із застосуванням однакової послідовності технологічних процесів, а саме основу фальшивки карбували на мідній заготовці з подальшим покриттям її срібним шаром методом амальгами. Денарій (рис. 340) повністю копіює тип денаріїв 1555 р. державного карбування, поміщаючи дату на фальсифікаті в легенду аверсу [175, № 935]. Але інший вивчений нами денарій (рис. 341) фантазійний, із позначкою над гербом аверсу. Серед відомих монет державного карбування денарії 1555 р. з позначкою над щитом не відомі; такий тип уперше з'являється 1527 р. [175, № 933], а масово карбується лише з 1559 р. [175, № 936].

Отже, підроблення денаріїв із позначкою «1555» тривало і в 1560-ті рр., тоді як у грошовому обігу широко представлені обидва типи денаріїв, що слугували прототипом для фальшування [183].

На території Буковини добре відомі знахідки фальшивих угорських денаріїв із позначкою «1555», що, імовірно, може свідчити про їх підроблення за указом господаря Молдови Петру Рареша (1541–1538 і 1541–1546) [107, с. 171], який не карбував власної монети, а міг вдатися до підроблення популярних на грошовому ринку регіона бані. Ми одностайні з думкою Олександра Огуя про можливе виготовлення фальсифікатів угорських денаріїв та їх подальше потрапляння в 1530-х і 1550-х рр. із Трансильванії [107, с. 171].

Убачається, саме кустарні підробки угорських денаріїв, що наповнили землі Буковини та Молдови, спонукали молдавських господарів Олександра Лапушняну (1552–1561, 1564–1568), Деспота Воде (1561–1563) і Стефана VII Томша (1563–1564) [160] до карбування імітацій угорських денаріїв уже на державному рівні.

На березі Дністра поблизу с. Тарасова Резинського району (Молдова), у складі численних знахідок монет знайдено фальшиву монету, прототипом виготовлення якої став денарій 1563 р. Підробку виготовлено способом сріблення мідної заготовки, її вага 0,47 г, діаметр 15 мм (рис. 342) [127, с. 355].

Серед фальсифікатів денаріїв імператора Священної Римської імперії Фердинанда I Габсбурга (король Угорщини та Богемії 1526–1564 рр.) нам також відомі підробки, що імітують угорські денарії 1541, 1545, 1550, 1554, 1559 (рис. 343) та 1563 рр. карбування (рис. 344).

Рис. 342
Фальшивий угорський денарій 1563 р.
Фердинанда I Габсбурга (1526–1564).
[...]
PATRON6 VNG [...] / [...] - B
www.forum.violity.com

Рис. 343
Фальшивий угорський денарій 1559 р.
Фердинанда I Габсбурга (1526–1564).
FERDINAND D G R VNNG 1554
PATRONA * * * VNGARIE
Місце знахідки: Рівненська обл. Гоцанський р-н
www.forum.violity.com

Рис. 344
Фальшивий угорський денарій 1563 р.
Фердинанда I Габсбурга (1526–1564).
Діаметр: 17 мм; вага: 0,53 г.
RHOA9ESGRAOIGRN 563
PTRGI POA * ADROIGRIE
Приватна колекція (Вишгород)

Восени 1994 р. в Чернівцях на вул. Сибірській (поселення Стара Жучка) знайдено 164 монети. Це друга частина скарбу після першої знахідки монет у цьому місці в 1970-ті рр. кількістю 86 монет. Серед солідів Речі Посполитої дослідники ідентифікували три угорських денарії Фердинанда I Габсбурга (1526–1564) із позначкою «1531», один з яких виявився фальшивим. У складі того самого комплексу крім двох османських акче, що дуже погано збереглися, виявлено також монету зі срібним покриттям [184].

Фальшивий угорський денарій середини XVI ст. фігурує і поміж виявленого на території Києво-Печерської лаври археологічного матеріалу, у складі якого містилося й безліч найрізноманітніших монетних знахідок [166].

Серед монет Фердинанда I нам також відомий екземпляр фальшивого талера, виготовлений методом паяння срібних пластин (рис. 345) [134].

Рис. 345
Фальшивий угорський талер
Фердинанда I Габсбурга
(1526–1564) із позначкою [...] 35.
Діаметр: 47 мм; вага: 21,4 г.
[...] DINAND [...] D G RO-I-S-A [...] 35:
AR [...] DVX-AVR-MAR-MORCOTIR- [...] 35:
Місце знахідки: Черкаська обл.,
Уманський р-н, с. Ятранівка
www.forum.violity.com

Поряд із дрібною срібною угорською монетою, яка домінує з-поміж інших угорських монет, що брали участь у грошовому обігу в Східній Європі, великі торгові угоди забезпечувалися золотими дукатами. Серед них угорські «червонні» відігравали неабияку роль. Ця обставина спричинила появу підробок угорських золотих дукатів високої ринкової вартості (рис. 346).

Обламаний фальшивий дукат Фердинанда I (1526–1564) із залишками золочення, що добре збереглося, знайдений у Вінницькій області (рис. 347). Дані РФА підтверджують застосування методу золотої амальгами для нанесення дорогоцінного шару, про що свідчить пік ртуті у складі сплаву поверхні фальсифікату.

Аналогічна тенденція у підробленні монет зберігається і за часів правління імператора

Рудольфа II Габсбурга (1576–1612, король Угорщини з 1572 по 1608 рр.). Із широкого корпусу угорських монет підробляють денарії (рис. 348) і дукати (рис. 349–350).

Рис. 346
Фальшивий угорський дукат
Фердинанда I Габсбурга
(1526–1564) з позначкою «1530».
Діаметр: 23 мм; вага: 2,98 г.
FERDINAND D G RVNGARIE
IADISLAVS *I* REX* 1530*
Місце знахідки: Тернопільська обл., Збаразький р-н.
Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 347
Фальшивий угорський дукат
Фердинанда I Габсбурга (1526–1564).
[...] DINAND*D*G*R
S*LADISL [...] 531 / [...] -B
www.forum.violity.com

Рис. 348
Фальшивий угорський денарій
Рудольфа II Габсбурга (1576–1612).
Діаметр: 15 мм; вага: 0,46 г.
R-VD-II-R-O-I-S-AV-GHBR
PATRO*D*O*HVNG* K-B
Приватна колекція (Вишгород)

Угорський нумізмат Каплар Ласло також описує кустарні підробки півталерів Рудольфа II із зображенням орла на реверсі і монет номіналом 60 крейцерів, карбованих від імені імператора Матіяша I (1458–1490) [182, с. 182–183].

Рис. 349
Фальшивий угорський дукат Рудольфа II Габсбурга
(1576–1612).
RVD [...] -OI-RO-I-S-AV-GE-MV B R-
S*LADISLAVS* *REX* 157[...]
Приватна колекція Олександра Литвинчука (Рівне)

Рис. 350
Фальшивий угорський дукат Рудольфа II Габсбурга
(1576–1612) з позначкою «1686»
Діаметр: 22 мм; вага: 1,59 г.
ARCHID AVS:DV [...] 1686
RVD OI II D [...] REX
Приватна колекція (Вишгород)

Вартий уваги і фальшивий денарій примітивного рівня виконання (рис. 351), який є свідченням того, що до підроблення угорських денаріїв долучалися широкі верстви населення, зокрема й особи з дуже скромними навичками металообробки.

Рис. 351
Фальшивий угорський денарій.
Діаметр: 15 мм; вага: 0,65 г.
Приватна колекція (Вишгород)

До другої половини XVII ст. найпривабливішими для фальсифікаторів були дрібні денарії. Цей монетний тип набув великого поширення на території українських історичних регіонів, а також Молдови і Трансильванії. З початком карбування

монет від імені імператора Леопольда I Габсбурга (1658–1705, король Угорщини з 1655 р.) настає якісно новий етап у грошовому обігу. З'являються монети різноманітних номіналів. Попри те що від імені імператора Леопольда I Габсбурга на багатьох монетних дворах карбується і дрібна розмінна монета, найбільшої популярності в Східній Європі набувають лише два монетні номінали – 3 та 15 крейцерів. Саме вони головно й слугували прототипами для підроблення монет, несподівано позбувшись пріоритету монети номіналом 6 крейцерів.

Нам удалось дослідити лише підробки монет номіналом 3 (рис. 352–353) і 15 крейцерів (рис. 354–358).

Рис. 352

Фальшиві 3 крейцери 1697 р.
Леопольда I Габсбурга (1658–1705).

Діаметр: 20 мм; вага: 1,65 г.
LEOPOLDVS-D-G-R [...] M:D:S:A
PATRONA [...] HVNGARIAE 16-97
Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 353

Фальшиві 3 крейцери 1697 р.
Леопольда I Габсбурга (1658–1705),
прототип карбування монетного двору м. Кошиці.
LEO [...] D-G-R-I-S-A-G-H-E-R (3)
PATRONA-R [...] GARIAE 1697
www.forum.violity.com

Причину появи підробок саме цих номіналів можна пояснити такими чинниками:

монети номіналом 15 крейцерів (1/6 талера) мали високу вартість і були привабливішими для підроблення;

монети номіналом 3 крейцери (зокрема й карбування інших територій Західної та Центральної Європи) були вельми популярними на грошовому ринку українських земель, тому їх підроблення мінімізувало ризик виявлення.

Рис. 354

Фальшиві 15 крейцерів 1662 р. Леопольда I Габсбурга
(1658–1705), прототип карбування монетного двору
м. Кремниця.

LEOPOLD-D-G-R (XV) M:D:S:A
PATRONA HVNGARIAE 16-62
www.forum.violity.com

Рис. 355

Фальшиві 15 крейцерів 1676 р.
Леопольда I Габсбурга (1658–1705),
прототип карбування монетного двору
м. Кремниця.

LEOPOLD D G R (XV) S-A-G-H-B-R
PATRONA HVNGARIAE 16+76

Приватна колекція Олександра Литвинчука (Рівне)

Рис. 356

Фальшиві 15 крейцерів 1677 р. Леопольда I Габсбурга (1658–1705), прототип карбування монетного двору м. Нагибанія.

Діаметр: 32 мм; вага: 4,62 г.
LEOPOLD:D:G:R (XV) SA:G:H:B:REX
PATRONA HVNGARIAE 16-77
Приватна колекція (Вишгород)

Монети номіналом 6 крейцерів карбували меншою кількістю і в грошовому обігу Буковини та Закарпаття вони відігравали мінімальну роль, тож імовірність виявлення їхніх підробок дуже низька. Сьогодні нам не відомі підробки монет цього номіналу. Вивчені нами фальсифікати крейцерових монет імітують екземпляри, карбовані на монетних дворах у Кошицях, Празі та Кремниці.

Рис. 357

Фальшиві 15 крейцерів 1676 р.
Леопольда I Габсбурга (1658–1705),
прототип карбування монетного двору
м. Нагибаниа.

Діаметр: 31 мм; вага: 4,89 г.
[...] D D GR (XV) A-G-H [...]
PA [...] ONA [...] GARIAE [...] 1676
Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 358

Фальшиві 15 крейцерів
Леопольда I Габсбурга (1658–1705),
прототип карбування монетного двору м. Кремниця.

Діаметр: 28x30 мм; вага: 5,44 г.
[...] POL D D G [...] A G H RE [...]
PATR [...] NA [...]
Приватна колекція (Вишгород)

Також зазначимо, що всі вивчені нами підробки монет імператора Леопольда I Габсбурга виготовлено на високому технічному рівні. Наприкінці XVII ст. з упровадженням на державних монетних дворах прогресивних технологій підробки низького рівня виконання з примітивним рисунком практично зникають. Кустарним фальшивомонетникам дедалі складніше подолати нові ступені захисту монет, доступні після запровадження машинного виробництва.

Основні регіони знахідок фальсифікатів крейцерів Леопольда I Габсбурга – Буковина, Закарпаття й Трансильванія. Убачається, підробки монет цього типу, найімовірніше, карбували в Трансильванії. Відтак вони потрапляли на ринки Буковини та Закарпаття під час торговельних операцій.

Зауважимо, серед знахідок трапляється чимало підробок монет Леопольда I Габсбурга (1658–1705), що зумовлено їх високою популярністю. Дивним є й те, що навіть запроваджені державою прогресивні технології – вальцверки, суттєво збільшивши

рівень захисту монет, не зупинили процесу фальсифікації. Монети Леопольда I Габсбурга державного карбування (через застосовувані технології) дещо вигнутої форми; їхній гурт завжди гладкий і гострий, оскільки їх вирубання здійснюється під кутом. Але ці засоби захисту від підроблення фальсифікатори також намагалися відтворити. На фальшивих 15 крейцерах (рис. 357) помітні сліди вигину та псевдоюстування монетного двору. Напевно, фальсифікатори зігнули заготовку з нанесеним рельєфом, адже решта екземплярів свідчить про застосування прямих штемпелів [185].

Цікавий у фокусі фальшивомонетництва екземпляр виявлено в скарбі у Вінницькій області. Серед голландських левендаальдерів і дукатів (один левендаальдер провінції Голландія також мав на полі надкарбування монетного двору Мальтійського ордену), іспанських реалів різного номіналу, фракцій французьких франків, ортів карбування Гданська, бешликів Кримського ханства, гросо Рагузької республіки, монет Священної Римської імперії німецької нації та Речі Посполитої варта уваги угорська монета 3 крейцери Леопольда I Габсбурга 1661 р., покрита шаром золота (рис. 359). Позолочену монету виявлено в складі комплексу із золотими дукатами, певно, у давнину її могли прийняти за дукат. За стилістикою срібні та золоті монети Леопольда Габсбурга схожі, на аверсі містять зображення портрета монарха, на реверсі – герб, що емітує монету землі. Можна припустити, що цей екземпляр є підробкою золотої монети, але його вага лише 1,9 г, що суттєво нижча, ніж вага золотих дукатів. Зважаючи на те що багато позолочених монет державного зразка, укритих шаром жовтого металу на поверхні, виготовлялися як прикраси, очевидно, той, хто приховав цей скарб, помістив описаний екземпляр не як золоту, а як срібну монету.

Рис. 359

Позолочені 3 крейцери 1661 р. угорського карбування монетного двору Леопольда I Габсбурга (1658–1705).

+LEOPOLDVS-D:G (3) R-I-S-A-G-H-B-REX
:PATRONA·HVNGARIAE 1661
www.forum.violity.com

Розділ 7. Шведська окупація земель Балтії Chapter 7. Swedish occupation of the Baltic lands

У цьому розділі йдеться про кустарні підробки, виготовлені за прототипом монет, карбованих на території Балтії: монети Риги у статусі вільного міста, монети Сигізмунда III Ваза (1587–1632) карбування монетного двору в Ризі, а також монети періоду шведської окупації історичних земель Лівонії, Курляндії та Речі Посполитої.

Наприкінці XVI ст. шведські монети повноправні учасники товарно-грошових відносин у країнах Східної Європи. Перед фальшивомонетниками розкрився широкий спектр прототипів для підробок.

Деякі типи кустарних підробок описано в каталогах прибалтійських монет Гуннара Хальяка [129, с. 274–276], Ярослава Дутковського й Адама Суханека [111]. Але слід зазначити, що описані в них як рідкісні монети державного карбування, імовірно, молдавські імітації.

Останній магістр Лівонського ордену Готтгард фон Кеттлер (1559–1561) 28 листопада 1561 р. визнав себе васалом короля Польського та Великого князівства Литовського Сигізмунда II Августа (1548–1572). Жителі Риги з таким рішенням не погодилися, і протягом ще двох десятиліть місто мало статус вільного з політичною та економічною незалежністю. У вільному місті шилінги карбували з 1563 по 1579 рр., відомі монети й без позначення року [129, с. 38–67]. У знахідках Прибалтики були екземпляри фальсифікатів шилінгів вільного міста Риги, художній рівень виконання яких більш низький (рис. 360). Зважаючи на те що на полі фальсифікату немає дати, цей тип шилінгів підробляли без позначення року.

Рис. 360
Фальшивий шилінг карбування монетного двору
вільного міста Риги.
[...] ON*NA [...] VO [...] RIG [...]
CIVI [...] P RTO [...]
www.ebay.com

До входження Риги на добровільних засадах до складу Речі Посполитої (1581 р.) шведською монетою у грошовому обігу українських історичних земель послуговувалися обмежено. Нам відомі лише деякі поодинокі знахідки шилінгів Юхана III Ваза (1568–1592). Цей тип підробляли в Лівонії, де монета траплялася частіше.

На монетному дворі в Ризі карбували соліди і трояки від імені короля Речі Посполитої Стефана Баторія (1576–1586). Найбільш підроблюваним типом ризьких монет періоду правління Стефана Баторія вважають трояки, детально описані в розділі 4, у якому йдеться про фальшиві монети Польщі та Речі Посполитої (див. Криміналіст. вісн. 2024. № 1(41). С. 96–137). За короля Речі Посполитої Сигізмунда III Ваза (1587–1632), який із 1592 по 1599 рр. ще й король Швеції, у Ризі налагодили випуск шелягів, які також стали прототипом для масового фальшування (рис. 361–364).

Рис. 361
Фальшивий шведський солід 1602 р.
Сигізмунда III Ваза (1587–1632)
із фантазійним позначенням року «1902».
Вага: 1,03 г.
SIG-III-D [...] REX-PO:D:LI
SOIGVS:GIIII:REG [...] IS 190Z
Місце знахідки: Білорусь, Брестська обл.
www.belklad.by

Рис. 362
Фальшивий шведський солід
Сигізмунда III Ваза (1587–1632),
прототип карбування монетного двору Риги.
Діаметр: 15 мм; вага: 0,65 г.
[...] OAN [...]
Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 363
Фальшивий шведський солід
Сігізмунда III Ваза (1587–1632),
прототип карбування монетного двору Риги.
Діаметр: 14 мм; вага: 0,44 г.
SOIO [...] SOIO SIOSO I-S-I
[...]
Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 365
Фальшивий шведський солід Сигізмунда III Ваза (1587–1632),
прототип карбування монетного двору Риги.
SIOI:GRDX G REX [...]
RGOI G[...]
[...] CIVI PO RIG DVS
XRGO [...]
Місце знахідки: Вінницька обл., Жмеринський р-н,
с. Лука-Барська.
Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 364
Фальшивий шведський солід
Сигізмунда III Ваза (1587–1632), прототип карбування
монетного двору Риги.
Діаметр: 15,5 мм; вага: 0,62 г.
[...]
[...] CIVI PO RIG DVS
Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 366
Фальшивий шведський солід Сигізмунда III Ваза (1587–1632),
прототип карбування монетного двору Риги.
xSIGISxI-I-IxD:G R [...] PO
SOLIDVSxCIVIXRIGENS
Місце знахідки: Вінницька обл., Жмеринський р-н,
с. Лука-Барська.
Приватна колекція (Вишгород)

Варту уваги знахідку виявив місцевий житель під час сільськогосподарських робіт поблизу с. Лука-Барська (Жмеринський район Вінницької області). Величезний грошовий скарб, окрім безлічі ортів, шостаків і грошів, налічував понад п'ять тисяч солідів різних монетних дворів Речі Посполитої, серед яких переважали екземпляри карбування Риги до 1605 р. Ми змогли визначити 15 монет кустарного підроблення. Цікавим убачається те, що вони виконані схожим способом – це може свідчити про локальне походження фальсифікатів. Також привертають увагу фальсифікати-гібриди, під час виробництва яких використовували як прототипи соліди шведські Сигізмунда III Ваза, а також польські та литовські (рис. 365–379).

Підробки шведських солідів Сигізмунда III Ваза з огляду на тривалий період виробництва оригінальних монет, а також завдяки великій кількості їх типів набули неймовірного розмаїття. Серед вивчених нами підробок зі скарбу, знайденого поблизу с. Лука Барська, спостерігаються всі особливості фальшивих монет того часу:

Рис. 367
Фальшивий шведський солід 1589 р.
Сигізмунда III Ваза (1587–1632),
прототип карбування монетного двору Риги.
[...] D:I
SOLIDVS CIV:GSG [...] X :8-e:
Місце знахідки: Вінницька обл., Жмеринський р-н,
с. Лука-Барська.
Приватна колекція (Вишгород)